

PRILOG ISTRAŽIVANJU ZLATARSTVA U DALMACIJI U DRUGOJ POLOVICI XIX. I POČETKOM XX. STOLJEĆA

IVO LENTIĆ
Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture
41000 Zagreb
Mesnička 49

UDK 391(497.18)
Prethodno priopćenje

Zlatarstvo kao specifičan umjetnički obrt nije nazadovalo ni nakon propadanja i odumiranja ostalih cehova odnosno obrta zbog sve jačega prodiranja i konačne industrijske predominacije nad ručnom izradbom tijekom druge polovice 19. stoljeća. Zlatarski i srebrnarski predmeti i nadalje se izrađuju ručno i oblikuju preciznim i minucioznim radom. Njihovi autori, zlatarski i srebrnarski majstori, unosili su u njihovu izvedbu, osim tehničke vještine, i izraz svoje vlastite mašte i umijeća.

Nakon najsajnijega razdoblja zlatarstva Primorske Hrvatske s Dubrovnikom od 13. do konca 16. stoljeća, dolazi do opadanja kvalitete i kreativne snage zlatarskih majstora u tomu dijelu Hrvatske. To je u prvomu redu bilo uvjetovano teškim političkim i ekonomskim prilikama u 17. i 18. stoljeću, izazvanih sve jačim i žešćim turskim prodiranjem i osvajanjima. No usprkos padu kvalitete u odnosu na majstore prijašnjih razdoblja, u 17, 18. i 19. stoljeću ne smanjuje se broj domaćih odnosno udomaćenih majstora, nago se on kvantitativno i povećava.

U zlatarstvu Dalmacije tijekom 17. i 18. stoljeća postaje najjači venecijanski utjecaj i to ne samo u izradbi nakita za građane nego i za nakit izrađivan za stanovnike okolice većih gradova (Dalmatinska Zagora, Konavle, Župa, otoci itd.). Tijekom 17, 18. i 19. stoljeća zlatari najviše izrađuju nakit, a manje ostale upotrebne predmete od srebra.

Nakit izrađivan za građane, kao i za stanovnike okolnih sela ističe se izuzetno bogatom, kvalitetnom i atraktivnom zlatarskom obradbom i oblikovanjem. Ostao je i sastavni dio narodne nošnje i baštine.

Tijekom 17, 18. i 19. stoljeća srednjodalmatinski zlatari kao i zlatari iz Južne Dalmacije izrađuju pretežno nakit od zlatnoga odnosno pozlaćenoga srebrnog filigrana, ukrašena poludragim kamenjem, biserima, koraljima, emajlom, gemama i kamejama. Izrađivale su se naušnice, prstenje, narukvice, ogrlice i tzv. *perugine*, broševi, tremanti, kopče itd. Ovi su predmeti prikazivali u svome oblikovanju dijelom starije tradicionalne oblike ostvarene od najstarijih vremena na tome tlu ali dijelom također i utjecaje iz zapadne Jadranske obale (Venecija, Marche, Srednja i Južna Italija). U tome nakitu dominira upotreba zlatnoga i pozlaćenoga filigrana, a stilski se stariji oblici isprepliću s novijim i suvremenijim oblikovanjem.

Svakako je bio najjači venecijanski utjecaj ali je prisutan također i utjecaj orijentalnoga oblikovanja nakita od filigrana, koji je dopirao iz kontinentalnoga zaleđa, a naročito je bio istaknut u sačuvanomu nakitu žena kao i muškaraca (toke, pojasevi, naušnice, grivne, prstenovi, kopče itd.) što se najbolje vidi kod još danas živih narodnih nošnji u kontinentalnomu zaleđu.

Takav se stil izradbe i oblikovanja nakita za građane i pučane nastavio ne samo tijekom 19, nego i 20. stoljeća, te još i dandanas nalazimo žive i prisutne oblike tradicionalne izradbe i obradbe nakita od filigrana na čitavomu hrvatskom obalnom pojasu kao i na otocima.

U ovom kratku osvrtu spomenut ću samo nekoliko imena zlatara kojih su nam djela bilo sačuvana bilo da su dokumentirana crtežima njihovih rukotvorina.

Tako je npr. od dubrovačkoga zlatara Matije Delalije¹ (rođenog u Dubrovniku 16. ožujka 1840, a umrla 21. ožujka 1908. god.) očuvana mala bilježnica s crtežima koje je on izradio za svoje zlatarske rukotvorine. Matija Delalija bio je učenik dubrovačkoga zlatara Miha Učovića. Svoje radove je obilježavao inicijalima *MD*. Njegova rukopisna bilježnica označena je na naslovnoj stranici: "*LIBRETTO DI LAVORI CHE SI FA IN CIRCOLO DI RAGUSA, DI OREFICE - FILIGRANO D'ORO, E ANCHE D'ARGENTO*". Datirana je u Dubrovniku 25. listopada 1861. godine. Na naslovnoj stranici otisnut je tadanji službeni žig grada Dubrovnika (glava sv. Vlaha s mitrom), kao i njegova sigla *MD* s krunom. Crteži u bilježnici prikazuju razne tipove filigranskoga nakita i to: detalje različitih ukrasa, modele za ogrlice, broševe sa ili bez ukrasnoga kamenja, križeve itd.

Delalijini crteži kao i očuvani radovi drugih dubrovačkih i dalmatinskih zlatara 19. stoljeća, upućuju na direktan utjecaj venecijanskih filigranista 18. i 19. stoljeća.

Od utjecajnoga dubrovačkoga zlatara Antuna Linardovića² (rođena 7. siječnja 1864, a umrla 15. kolovoza 1939. god. u Dubrovniku), očuvani su brojni primjerci vrlo kvalitetno izrađena nakita od filigrana izrađena koncem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća. U stilskom pogledu u njegovim radovima ponavljaju se stilski uzori 19. stoljeća, kao i u djelima ostalih tadanjih zlatara.

Već sredinom 19. stoljeća u Splitu nalazimo najstarijega člana zlatarske obitelji Pezzi, tj. Gerolama Pezzija.³ Gerolamo Pezzi rodio se 7. ožujka 1805. godine u Genovi; zlatarski zanat učio je najprije kod genoveškoga zlatara Pasquale Pisana, a zatim je kao zlatarski pomoćnik radio od 1839. kod genoveškoga zlatara Constantina Bosca. Gerolamo Pezzi kao zlatar djeluje u Genovi sve do 1849. godine, a već 1855. godine nalazimo ga kao zlatara u Splitu. Gerolamo Pezzi se uglavnom bavio izradbom nakita od zlatnoga i srebrnoga filigrana, ukrašena biserjem i koraljima, koji se u stilskom i oblikovnom pogledu nadovezuje na stariju domaću tradiciju, ali kod kojeg su vidljivi i utjecaji iz Srednje Italije. Izrađivao je i upotrebne predmete od srebra, a svoje je radove označavao majstorskim inicijalima *G P*. Ima je sina Giovannija, također zlatara, koji je nastavio voditi očevu zlatarsku radionicu. Najutjecajniji član te zlatarske obitelji bio je Giovannijev sin, Mario Pezzi, koji je ujedno bio i jedan od najzapaženijih zlatara u doba secesije u Hrvatskoj.

Mario Pezzi rodio se u Splitu 1898. godine. Zlatarski zanat završio je kod svoga oca Giovannija, a nakon naukovanja otišao je u Beč na usavršavanje u tome zanatu. U Beču je boravio od 1905. sve do 1910. godine. Radio je kod istaknutoga bečkog zlatara Leopolda Singera, te je tom prigodom došao u direktan kontakt s revolucionarnim oblicima bečke secesije.

Vrativši se u rodni Split, Mario Pezzi zadržava i nadalje tradicionalne oblike u izradbi i oblikovanju nakita, koji je tražila sredina u kojoj je živio, djelovao i prodavao svoje rukotvorine.

Mario Pezzi je u svojim rukotvorinama zadržao filigran, ali uz primjenu modernijih neobaroknih oblika. On, međutim, ne zaboravlja svoje naukovanje i usavršavanje u Beču, tadanjemu centru srednjoeuropske secesije, te svoje zlatarske rukotvorine obogaćuje svježim i kreativnim oblicima u duhu toga novog stila. Stoga Mario Pezzi početkom 20. stoljeća unosi u zlatarsku proizvodnju Splita nove i revolucionarne oblike secesije.

Rezultate Pezzijeva bečkoga boravka, te njegova umjetničkoga formiranja i usavršavanja možemo najbolje pratiti na brojnim koloriranim crtežima koje je Mario Pezzi izradio te označio u desnomu donjemu kutu svojim imenom, a koji prikazuju više negoli zanimljive i kvalitetne modele nakita u obliku cvijeća, naročito narcisa, zatim modele za pribadače ukrašene duguljastim biserom, broševe kvadratna oblika sa stiliziranim leptirom raširenih krila i okruženi cvjetovima itd. Svi ti crteži izrađeni su u čistim i vrlo kvalitetnim oblicima bečke secesije.

Među Pezzijevim radovima nalazimo i modele izvedene u tradicionalnim oblicima kakve je tražila lokalna sredina, ali obogaćene neobaroknim utjecajima.

U ostavštini Maria Pezzija nalaze se sačuvani kalupi od gipsa većih dimenzija koji su mu služili kao predlošci za oblikovanje raznoga nakita kao npr. modeli za broševe u obliku vrpce Louisa XVI, zatim broševi u obliku lista, te modeli raznih ukosnica, češljeva za kosu i naušnica.

Mario Pezzi označavao je svoje rukotvorine majstorskim inicijalima *MP* u četvorini. Umro je u Supetru na Braču 1952. godine.

Obiteljska tradicija zlatarske obitelji Pezzi u Splitu nastavila se i nakon smrti Marija Pezzija, kojega je naslijedio njegov sin Zane, također zlatar. U njegovoj zlatarskoj radnji u potpunosti je sačuvana zlatarska radionica Gerolama Pezzija iz polovice 19. stoljeća, a očuvani su i zlatarski alati njegova sina Giovannija i unuka Marija Pezzija.

BILJEŠKE

1. Ivo Lentić, Dubrovački zlatari od 1600. do 1900. godine, Zagreb, 1984
2. I. Lentić, Dubrovački zlatari, o. c.
3. I. Lentić, Zlatarska obitelj Pezzi u Splitu, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 1, Zagreb, 1977

A SUPPLEMENT TO THE RESEARCH ON GOLDSMITH'S-TRADE IN
DALMATIA IN THE SECOND HALF OF 19TH AND THE BEGINNING OF
THE 20TH CENTURY

Summary

Goldsmith's trade as a specific decorative art didn't decrease even after other craft-guilds, i.e. arts had started to decline and decay in the second half of 19th cen. which saw an ever increasing industrial progress and finally its domination over handicrafts. Goldsmith's and silversmith's objects continued to be hand-made and were designed accurately and meticulously. Apart from technical skill, these objects bore characteristics of their author's own inspiration and talent.